

УДК 331.101.264.22:338.43

Стрельбіцький П.А., к. е. н., доцент, КПНУ імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА СКЛАДУ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

У статті аналізуються кількісні та якісні параметри формування трудових ресурсів Хмельницької області у період ринкової трансформації економіки країни.

Ключові слова: *трудові ресурси, ринок праці, демографічна криза, міграція, соціально-культурні умови, управління.*

Трансформаційні зміни, що відбуваються в економіці України, а також процеси ринкових перетворень, які здійснюються в умовах затяжної кризи, спричинили значні соціально-економічні та демографічні зрушення в країні, що позначилось перед усім на стані кадрового потенціалу регіонів. Цим зумовлена необхідність системного і комплексного вивчення теоретичних і прикладних питань формування трудових ресурсів Хмельниччини, пошуку шляхів удосконалення управлінської діяльності, що характеризує і доводить актуальність теми дослідження.

Проблеми ринку праці, зокрема питання зайнятості населення, відтворення трудових ресурсів і робочої сили завжди займали важливе місце в системі наукових досліджень. В розробку теоретико-методичних, соціально-економічних та прикладних проблем управлінської праці вагомий вклад внесли Д.П. Богиня, В.М. Геєць, О.А. Грішнова, А.Г. Горілий, В.М. Данюк, В.М. Петюх, Е.М. Лібанова, Н.Д. Лук'янченко, М.Й. Малік, М.П. Поліщук, І.В. Прокопа, Л.О. Шепотько, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та інші вітчизняні і зарубіжні вчені економісти. Але, незважаючи на значну кількість досліджень, більшість з наукових праць присвячено питанням управління трудовими ресурсами в національному аспекті, тоді як проблеми регіонального рівня залишаються менш дослідженими.

Інформаційною базою дослідження стали відповідні дані Держкомстату України, матеріали Головного управління статистики у Хмельницькій області, Хмельницького обласного центру зайнятості, і безпосередньо авторські спостереження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, основні положення сучасної теорії ринкової економіки та загальносистемні принципи проведення наукових досліджень. Із спеціальних методів використані: абстрактно-логічний, монографічний, статистичний, табличний методи відображення інформації.

Стан ринку праці в аграрній сфері значною мірою залежить від кількості трудових ресурсів, які є основним його джерелом. В Хмельницькій області ринок праці має ознаки трудодепресивності як у промисловому, так і в аграрному секторах економіки, і тим самим формує екстремальні умови відтворення робочої сили. Структуру трудових ресурсів і зайнятості населення області було сформовано під впливом великої кількості взаємопов'язаних і взаємозалежних чинників, інтенсивність дії яких обумовлено часом. У минулому вона формувалася під впливом певних природних умов, географічного положення, історичних, економіко-географічних особливостей розвитку, які значною мірою і сформували сучасну спеціалізацію регіону. Нині на неї певний вплив мають наслідки негативних процесів в економіці. При аналізі соціально-економічного розвитку області важливо і необхідно врахувати демографічні аспекти.

Сучасна демографічна ситуація в Україні є кризовою, для якої характерне зниження народжуваності, порівняно висока загальна і дитяча смертність, різке зниження природного приросту населення, низький рівень середньої тривалості життя. Демографічна криза в цілому обумовлена економічним спадом, який є особливо відчутним в сільськогосподарській галузі.

Так, по Хмельницькій області чисельність населення за період з 1989 по 2008 роки скоротилася на 176,8 тис. осіб (з 1527,1 тис. до 1350,3 тис.), або на 11,6%, в основному за рахунок сільського населення, кількість якого зменшилось на 175,6 тис. осіб, або на 21,8%. Як бачимо з таблиці 1, лише за 2001-2008 рр. сільське населення області скоротилося на 72,7 тис. осіб, або 11,2%.

Таблиця 1

**Чисельність наявного населення Хмельницької області
(на початок року, тис. осіб)**

Роки	1989 р.	2001 р.	2004 р.	2008 р.	2008 р. в % до		
					1989 р.	2001 р.	2004 р.
Чисельність населення у тому числі:	1527,1	1430,8	1401,2	1350,3	88,4	94,4	96,4
міське населення	723,0	729,6	724,6	721,8	99,8	98,9	99,6
сільське населення	804,1	701,2	676,6	628,5	78,2	89,6	92,9
Відсотків до всього населення:							
міське	47,4	51,0	51,7	53,5	-	-	-
сільське	52,6	49,0	48,3	46,5	-	-	-

Характерною рисою є також зменшення питомої ваги сільського населення у загальній чисельності населення області. Якщо в 1989 р. питома вага сільського населення складала 52,6%, то в 2008 р. лише 46,5%, тобто спостерігається стрімке скорочення як абсолютної, так і відносної його величини. Зменшення

кількості сільського населення відбулося практично в усіх районах області, причому найбільше в селах Кам'янець-Подільського, Дунаєвецького, Чемеровецького і Городоцького районів [1].

Гостроту негативних демографічних явищ у сільській місцевості Хмельницької області підкреслює дещо краща ситуація у показниках відтворення міського населення, хоча для нього також характерне скорочення, але значно нижчими темпами. Зміна загальної чисельності населення визначається двома взаємопов'язаними показниками: природним і механічним скороченнями. Останні сімнадцять років характеризуються різким скороченням населення регіону. З кожним роком спостерігається зростання депопуляційного сальдо.

Таблиця 2

Природне скорочення населення Хмельницької області за 1990-2007 рр. [1]

Показник	1990р.	1995р.	2000р.	2003р.	2005р.	2007р.	2007 р. до 1990 р., %
Природне скорочення населення – всього, осіб	-943	-7203	-10232	-11190	-11626	-9368	993,4
у т. ч. сільського, осіб	-6339	-8183	-8884	-9958	-10420	-8712	137,4
% сільського до всього населення	672,2	113,6	86,8	89,0	89,6	93,0	X

Наведена інформація свідчить про те, що у Хмельницькій області спостерігається прогресуюче природне скорочення населення. За період дослідження населення зменшувалось в середньому щороку на 10000 осіб. Близько 90 % зменшення чисельності населення відбувається за рахунок сільської місцевості.

Хмельницькій області притаманні негативні тенденції природного руху населення, що проявляється в низьких показниках народжуваності та високих показниках смертності. Занепокоєння викликає той факт, що народжуваність різко падає, прискорюється процес загального старіння населення і як наслідок цього процесу — зростання смертності населення. В 2007 р. кількість померлих в області майже у два рази перевищувала кількість народжених (таблиця 3).

В 2007 році у Хмельницькій області рівень смертності в цілому становив 17,0% у розрахунку на 1000 жителів, в тому числі сільського населення 23,2 проти 11,6% в містах. В 2000 році ці показники відповідно склали 15,6; 21,2 і 10,2 %, в 1990 — 13,5; 18,6 та 8,1 % [2].

Таблиця 3

Загальні показники природного руху населення Хмельницької області

№ п/п	Показники	Роки				
		1990	1995	2000	2005	2007
1.	Кількість народжених (осіб)	19610	16389	12359	12396	13712
	в т. ч. у сільській місцевості	8206	7790	6143	5240	5961
2.	Коефіцієнт народжуваності: загальний	12,9	10,8	8,5	9,0	10,1
	у сільській місцевості	10,5	10,6	8,7	8,0	9,4
3.	Кількість померлих (осіб)	20553	23592	22591	24022	23080
	в т. ч. у сільській місцевості	14545	15973	15027	15660	14673
4.	Коефіцієнт смертності: загальний	13,5	15,6	15,6	17,4	17,0
	у сільській місцевості	18,6	21,7	21,2	23,7	23,2
5.	Коефіцієнт природного зменшення населення у сільській місцевості	-8,1	-11,1	-12,5	-15,8	-13,9
6.	Коефіцієнт життєвості у сільській місцевості	0,56	0,49	0,41	0,33	0,40

Найбільш вагомими показниками, що характеризують відтворення населення, є відносні показники, які розраховуються на основі співвідношень народжуваності і смертності. Такими універсальними показниками є коефіцієнт життєвості та коефіцієнт природного приросту (скорочення) в розрахунку на тисячу чоловік. В цілому, починаючи з 1990 року, загальна тенденція характеризується тим, що збільшується природне скорочення населення і відбувається зменшення коефіцієнта життєвості. Якщо в 1990 році на 1000 жителів сільської місцевості природне скорочення склало 8,1 осіб, то вже в 2000 році цей показник сягнув 12,5, а в 2005 15,8 осіб (див. табл. 3). Дослідження показали, що 1990-2005 рр. характеризуються високими темпами депопуляції (коефіцієнт життєвості знизився з 0,56 до 0,44), тобто смертність значно перевищила народжуваність.

Зазначені процеси трактуються «старінням населення», яке є дуже характерним для сільської місцевості. Для оцінки процесу старіння населення використовується шкала Россета. Згідно з цією шкалою населення, в якому частка осіб віком 60 років і старше складає більше 18%, характеризується дуже високим рівнем демографічної старості. В Хмельницькій області особи у віці 60 років і старше на 1 січня 2008 р. становили 21,9%. Рівень демографічного старіння в сільській місцевості значно вищий за оціночний показник в міських поселеннях (15,1 і 29,6% відповідно). З кожним роком негативні тенденції більш поглиблюються і спостерігаються в усіх адміністративних районах.

В останні роки демографічне навантаження є досить відчутним, особливо це стосується осіб старше працездатного віку. На Хмельниччині в 2007 році на кожну 1000 осіб працездатного віку припадало в середньому 720 непрацездатних

особи, по міських поселеннях цей показник складав 537, а в сільській місцевості майже вдвічі більший — 1024 осіб.

Для Хмельницької області в цілому, та її аграрної сфери зокрема характерна демографічна криза: відбувається старіння, депопуляція сільського населення, його міграція до міста. Зазначені процеси негативно впливають на обсяги виробництва, формування бюджету та пенсійне забезпечені області. Тому система управління умовами формування трудових ресурсів регіонів вимагає кардинальних рішень та має бути направлена на забезпечення кількісного і якісного відтворення сільського населення як природної основи формування трудових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2007 рік. Головне управління статистики в Хмельницькій області. — Хмельницький, 2008. — 431 с.
2. Стан зареєстрованого ринку праці Хмельницької області за 2007 рік. Аналітичний статистичний збірник №4. — Хмельницький, 2008 р.

***Annotation.** In the article the quantitative quantitative and high-quality quality parameters of forming of labour resources of the Khmel'nitskoy area domain are analysed assaid in a period market transformation of economy of country.*

***Key words:** labour resources, labour market, demographic crisis, migration, socio-cultural terms, managements.*

УДК 0089.1

О.С. Вашуленко, аспірантка

*Центру дослідження науково технічного потенціалу та історії науки ім.
Г.М. Доброва НАН України, м. Київ*

ЗМІНИ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ: ВІКОВІ АСПЕКТИ

Робота присвячена проблемам дослідницького потенціалу науки та вікової структури наукових кадрів України. В статті проаналізовані тенденції розвитку наукового потенціалу та вікової структури наукових кадрів України, зокрема розглянута динаміка вікового розподілу докторів і кандидатів наук України. Зроблений висновок, що і надалі продовжується